

Тақризи

муқарризи расмӣ, доктори илмҳои филологӣ, муовини Раиси Ҳизби Халқии Демократии Тоҷикистон Бобочонова Раноҳон Маҳмудовна ба диссертатсияи Сафарзода Эҳсон дар мавзӯи «Масъалаҳои ҳувияти миллӣ дар публицистикаи Садриддин Айнӣ» барои дарёфти унвони номзоди илми филология аз рӯйи ихтисоси 10.01.10 – Журналистика

Дар бораи фаъолияти эҷодии Қаҳрамони Тоҷикистон, адиб, публицист ва аввалин Президенти Академияи илмҳои Тоҷикистон Садриддин Айнӣ то имрӯз асарҳои зиёди пажӯҳишӣ таълиф гардидааст. Осори таълифгардида дар пажӯҳиши бештари эҷодиёти устод Айнӣ мусоидат менамоянд, аммо то ҳанӯз мавзӯи ҳувияти миллӣ дар шинохти устод Айнӣ, мавқеъ ва шинохти миллат дар публицистикаи ӯ ба таври бояду шояд таҳқиқ нашудааст. Аз ин ҷост, ки диссертант дар пажӯҳиши худ мавқеи устод Айнӣро дар масъалаи ҳувият ва худшиносии миллӣ бо такаъ бо осори арзишманди ӯ мавриди таҳлилу баррасӣ қарор додааст.

Муҳаққиқ зимни таҳқиқи мавзӯи мазкур мушаххас намудааст, ки дар осори гуногунпаҳлуи устод Айнӣ масъалаи ҳувияти миллӣ, худшиносии миллии тоҷикон бештар аз ҳама дар осори публицистии муаллиф ба мушоҳида мерасад. Маълум аст, ки устод Айнӣ дар солҳои бистуми қарни гузашта бо мубоҳисаҳои илмӣ дар муайян намудани асолату ҷойгоҳи забони адабии тоҷик, алифбо ва забоншиносӣ хидматҳои шоиста карда, таҳқиқоти арзишмандеро анҷом додааст. Дар замони Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба гумони инҷониб, таҳқиқоти мазкур аҳамияти баландро дар раванди давлатсозии миллӣ соҳиб аст. Муҳаққиқ дар диссертатсия баҳри машаххас намудани масъалаи ҳувияти миллӣ дар осори моҳияти ёддоштидошта - «Ёддоштҳо», «Таърихи инқилоби Бухоро», «Ҷаллодони Бухоро», «Таърихи амирони манғитӣ», дар таҳқиқи илмӣ - «Зайниддин Восифӣ ва «Бадоеъ-ул-вақоеъ», «Абӯалӣ Сино», «Бедил», «Намунаи адабиёти тоҷик», дар асарҳои таърихӣ - «Қаҳрамони халқи тоҷик Темурмалик», «Исёни Муқаннаъ», мақолаҳои бахшида ба забону алифбо, кавми тоҷик ва ғайраҳоро мавриди баррасӣ қарор додааст.

Диссертатсия аз муқаддима, се боб, хулоса ва рӯйхати адабиёт иборат аст. Дар муқаддимаи асар моҳияти вазифаҳои таҳқиқот ба таври мушаххас нишон дода шудааст. Маълум мегардад, ки муаллиф дар таълифи диссертатсия осори зиёди назариявии муҳаққиқони дохил ва хориҷи кишварро ба таври фарогир мавриди омӯзишу таҳлил қарор дода, аз онҳо бамаврид истифода кардааст.

Боби якуми диссертатсия «Шиноҳти ҳувияти миллӣ дар осори Садриддин Айнӣ» унвон дошта, аз ду фасл - «Ҳувияти миллӣ дар осори публицистӣ-таърихӣ» ва «Инъикоси масъалаи миллат дар эҷодиёти илмӣ-бадеии устод Айнӣ» иборат аст. Диссертант зимни таҳлили мавзӯҳои мазкур бо усули муқоиса дар муайян намудани масъалаҳои ҳувияти миллӣ, шиноҳти миллат ба осори публицистӣ ва таърихӣ устод Айнӣ рӯй овардааст. Ба таъкиди муҳаққиқ, «Яке аз асарҳои, ки дар онҳо ба таври бадеӣ ва публицистӣ рӯи миллӣ, ватанхоӣ ва миллатдӯстӣ баръало инъикос ёфтааст, «Ёддоштҳо»-и устод Айнӣ мебошад, ки як навъ ҷамъбасти тамоми афкори андешаҳои ватанхоӣи ӯст. Дар ин асари бузургҳаҷм эҳсоси ватандӯстӣ ва миллӣ ба шакли бадеии образнок ва публицистӣ хеле ҷолиб инъикос ёфтааст. «Ёддоштҳо»-и устод Айнӣро то як андоза ба романи «Истамбул»-и нависандаи турк, барандаи Ҷоизаи Нобел Орхан Памук метавон монанд кард, аммо аз ҷиҳати фароғии мавзӯ, аҳамияти таърихӣ бадеӣ асари устод Айнӣ бартарӣ дорад» (саҳ 17). Аз порчаи мазкур маълум мегардад, ки пажӯҳишгар дар таҳқиқи масъалаи мазкур ба осори устод Айнӣ маҳдуд нагардида, дар муқоиса бо осори нависандагони барҷастаи ҷаҳонӣ шахомат ва бартариҳои осори устод Айнӣро нишон додааст. Дигар масъалаи таваҷҷуҳбарангез дар диссертатсия дар он зоҳир мегардад, ки муҳаққиқ дар ҳамагуна осори устод Айнӣ масъалаи ҳувияти миллиро ҷӯе мегардад. Дар фасли мазкур дар таъриқи асарҳои публицистӣ - таърихӣ – «Ёддоштҳо», «Таърихи инқилоби Бухоро», «Ҷаллодони Бухоро», «Таърихи амирони мангития» масъалаҳои ҳувияти миллиро баррасӣ ва пажӯҳиш намудааст ва дар ин самт муваффақ ҳам гардидааст.

Дар фасли дуюми боби якум «Инъикоси масъалаи миллат дар эҷодиёти илмӣ-бадеии устод Айнӣ» пажӯҳишгар масъалаи худшиносии

миллиро дар осори илмиву бадеӣ чӯё шудааст. Зимни таҳқиқи мавзӯи мазкур муаллиф ба хулосае расидааст, ки дар хамаи осори адабии устод Айнӣ - повестҳо, романҳо, ҳикоя ва шеърҳо ба ин ё он ҳад масъалаи миллӣ ба мушоҳида мерасад. Дар таҳқиқоти илмии устод Айнӣ – «Восифӣ ва хулосаи «Бадоеъ-ул-вақоеъ», «Абӯалӣ Сино», «Бедил», «Намунаи адабиёти тоҷик» худшиносии миллӣ ва эҳсоси ватандӯстӣ бештар дида мешавад. Дар асарҳои «Қаҳрамони халқи тоҷик Темурмалик», «Исёни Муқаннаъ», ки аз зумраи осори публицистии пурмухтавои устод Айнӣ мебошанд, оҳанги баланди ифтихори миллӣ ва ҷанбаи худшиносӣ пурқувват аст. Муҳаққиқ, инчунин, ба мақолаҳои ҷудогонаи устод Айнӣ дар масъалаи зиндагардонидани забони халқи кӯҳистонии тоҷик, ки яке аз омилҳои вусъатбахшидани худшиносии миллӣ маҳсуб меёбад, мавриди таҳлилу баррасии амиқ қарор додааст.

Боби дуоми диссертатсия «Устод Айнӣ - асосгузори илми тоҷикишиносӣ» номгузори шуда, аз фаслҳои «Шакл ва истифодашудани мафҳуми «тоҷик» аз нигоҳи устод Айнӣ» ва «Моҳияти мақолаи «Маънии калимаи «тоҷик» ва бардошти устод Айнӣ аз омӯзиши таърихи халқи тоҷик» иборат мебошад. Дарвоқеъ, дар боби мазкур масъалае мавриди таҳлилу баррасӣ қарор гирифтааст, ки ҳанӯз ҳам атрофи он миёни олимону пажӯҳишгарон баҳсҳо идома доранд. Маълум мегардад, ки муҳаққиқ, пеш аз он ки мавқеи хешро дар масъалаи мазкур мушаххас намояд, пажӯҳишу хидматҳои абармардони илму фарҳанг ва сиёсати тоҷик, муҳаққиқони эронӣ ва афғон, олимони русу фарбро дар шиноخت ва муаррифии вожаи «тоҷик» мавриди таҳлилу омӯзиши васеъ қарор додааст.

Дар фасли якуми боби дуом «Шакл ва истифодашудани мафҳуми «тоҷик» аз нигоҳи устод Айнӣ» муҳаққиқ кӯшидааст, ки дар заминаи мақолаҳои публицистиву илмии вобаста ба омӯзиши таърихи забон ва пайдоиши калимаи «тоҷик» бахшидаи устод Айнӣ собит намояд ва зимни пажӯҳиш ба хулосае расидааст, ки таърихи пайдоиши ин ном аз огози пайдоиши ориёӣҳо шурӯъ шудааст. «Зеро мувофиқ ба давру замон номҳо тағйир меёбанд, аммо маънои худро дар вожаҳои гуногун нигоҳ доштаанд. Номҳои тоҷик ба монанди забони форсӣ-тоҷикӣ таърихи дуру

дароз дорад». Дар ин фасл чиҳати мушаххас ва ба таври илмӣ собит намудани андешаи хеш аз асарҳои дар масъалаи пайдоиши калимаи «точик» таълифгардида муҳаққиқони тоҷику рус ва Аврупо мисолҳои раднопазирро далел овардааст.

Дар фасли дуҷуми боби дуҷум «Моҳияти мақолаи «Маънии калимаи «точик» ва бардошти устод Айнӣ аз омӯзиши таърихи халқи тоҷик» пажӯҳишгар кӯшидааст, ки дар асоси мақолаи ҳамноми устод Айнӣ бо диди фарох ва ҷаҳонбинии васеъ моҳият ва пайдоиши калимаи тоҷикро бо таҳлили васеъ мушаххас намояд. Муҳаққиқ зимни пажӯҳиш ва арзёбии мавқеи устод Айнӣ дар масъалаи маънии калимаи «точик» осори дар ин мавзӯ бахшидаи муҳаққиқонро радабандӣ намуда, ба таври фишурда андешаҳои онҳоро рақамзанӣ намудааст.

Ба таъкид пажӯҳишгар, дар хусуси маънии вожаи «точик» ҷуз ду-се пешниҳод дигар дар ҳама маврид назари эшон бо андешаҳои устод С. Айнӣ мувофиқат мекунад ва бори дигар собит мегардад, ки тоҷикон миллати қадимаю соҳибтамаддунанд.

Боби сеҷуми диссертатсия «Накши Садриддин Айнӣ дар инкишофи забони адабии муосири тоҷик» ном дошта, «Устод Айнӣ ва асолати забони тоҷикӣ» ва «Ҷавҳари мақолаи «Дунёи нав ва алифбои нав»-и С.Айнӣ» фаслҳои онро ташкил медиҳад. Мусаллам аст, ки саҳми устод Айнӣ дар рушду инкишоф ва пок нигоҳ доштани забони адабии тоҷик бузург аст ва яке аз омилҳои ҳувиятсози миллии забон маҳсуб меёбад. Аз ин ҷост, ки навиштаҳои алоҳидаи устод Айнӣ дар масъалаи таомулу таҳаввули забони тоҷикӣ имрӯз ҳам аҳамияти хешро аз даст надодаанд. Маҳз забон (хат ва алифбо)-и қавму миллат омили муаррифиқунанда ва барои қарну асрҳо бақои ҳастӣ ва пойдории миллатҳоро ташкил медиҳад.

Дар ин боб диссертант мақолаҳои «Дунёи нав ва алифбои нав» ва «Қавми тоҷик ва рӯзнома»-ро мавриди таҳлилу баррасӣ қарор дода, зимни таҳқиқи мақолаҳои устод Айнӣ дар боби мазкур масоили мураккаби забон ва алифбо, аз ҷумла, дар бораи гузариш ба алифбои дорои аҳамияти баланди таърихро баррасӣ намудааст. Барои дарки масъала нахуст шароиту замон ва муҳитро бояд пеши назар овард. Дар

он замон баҳсу мунозираҳо оид ба тарзи қабули алифбои нав ва бар сари лоиҳаи «кӣ бехтар?» шиддатнок идома дошт. Муҳаққиқ дар ин самт таъкид медорад: «Вақте ки баъзеҳо устод Айниро дар мавриди мақолаҳои зикршуда бисёр майдакор ва хӯрдагир меҳисобиданд, бояд ба ҳисоб гиранд, ки агар устод Айнӣ ҳар хурдтарину чузъитарин масъалаи алифборо ба баҳс намекашид, аз қабули алифбои нав манфиате набуд. Зеро ҳадафи гузариш ба алифбои нав ҳарчи зудтар босавод гардонидани қисми бештари аҳоли, пеш аз ҳама, халқи авом ба ҳисоб мерафт».

Дар қисмати хулоса муҳаққиқ баъди таҳқиқу таҳлили мавзӯи мазкур ба хулосаи амиқи илмӣ мерасад ва собит менамояд, ки дар тамоми асарҳои адабии устод Айнӣ - повест, роман, ҳикоя ва шеърҳо ба ин ё он ҳад масоили ҳувияти миллӣ инъикос ёфтааст

Муҳаққиқи чӯянда, ки осори безаволи устод Айниро ба таври фарогир мутолиа намудаву мавзӯҳои онро ҳамачониба мавриди таҳлил қарор додааст, пешниҳоди судмандро ироа кардааст, ки ба гумони инчониб, амалӣ гардидани инҳо дар шинохти бештари ҳам шахсияти устод Айнӣ ва ҳам осори безаволи ӯ мусоидат мекунанд. Диссертант пешниҳод кардааст, ки дар Тоҷикистон Маркази Айнашиносӣ ташкил дода шавад, ки он ба омӯختану таблиғи тамоми мероси устод, тарбияи мутахассисони ватанию хориҷӣ - Айнашиносон машғул гарданд. Дар ҳамаи ихтисосҳои гуманитарии мактабҳои олии Тоҷикистон дар барномаи таълимӣ Айнашиносӣ ҳатман дохил карда шавад ва бо назардошти ихтисос таълим дода шавад – адабиётшиносии Айнӣ, таърихшиносии Айнӣ, ҷаҳоншиносии Айнӣ, фалсафаи Айнӣ, педагогикаи Айнӣ, публицистикаи Айнӣ ва амсоли ин. Дар заминаи Феҳрасти соли 1978 омода ва чоп намудани Феҳрасти нав дар ду ҷилд, ҷилди аввал то солҳои Истиклолияти давлатӣ ва ҷилди дуюм баъди Истиклолияти давлатӣ зарур аст. Ҷустуҷӯву пайдо намудан ва бознашри нусхаҳои то ҳол номатбуӣ осори устод С.Айнӣ ва оид ба фаъолияти ӯ, ки бо забонҳои хориҷӣ чоп шуда, дар китобхонаҳои дигар кишварҳо маҳфузанд, айнӣ муддаост.

Дар баробари ин, диссертатсия аз камбудихо ороӣ нест.

1. Мавзӯи интиҳобкардаи диссертант хеле фарох аст. Масъалаҳое, ки дар диссертатсия ба онҳо дахл карда шудааст, ҳар яке метавонанд, мавзӯи алоҳидаи таҳқиқотӣ бошанд.

2. Муаллифи диссертатсия агарчанде доир ба мавзӯи мавриди таҳқиқаш чандин мақола ва ҳатто рисолае нашр кардааст, бо вучуди ин мавқеъ ва назари шахсиаш дар баъзе ҳолатҳо чандон равшан нест. Аз ин рӯ, зимни ҷамъбасти андешаҳои худ баъзан ба андешаи дигар донишмандон така мекунад.

3.Объекти тадқиқот бештар асарҳои бадеии устод Айни интиҳоб шуданд, мақолаҳои публитсистӣ дар зимни он норушан мондааст ва масъалаи шинохти жанрӣ баррасӣ нагардидааст.

4. Ҳатоҳои имлоӣ, услубӣ ҷо-ҷо ба назар мерасад.

Дар маҷмӯъ ин нуқот арзиши диссертатсияро кам накарда, он пажӯҳиши арзишманде махсуб меёбад. Автореферат бо забонҳои русӣ ва тоҷикӣ ба мазмун ва мундариҷаи диссертатсия мувофиқат мекунад. Диссертатсияи илмии Сафарзода Эҳсон “Масъалаҳои ҳувияти миллӣ дар публитсистикаи Садриддин Айнӣ” кори анҷомёфта буда, диссертант сазовори унвони номзади илми филология аз рӯи ихтоси 10.010.10 - журналистика мебошад.

Муқарризи расмӣ:

Муовини Раиси Ҳизби Халқии

Демократии Тоҷикистон,

доктори илмҳои филологӣ,

Бобочонова Р. М.

Нишони муассиса:

Ҷумҳурии Тоҷикистон,

ш. Душанбе, кӯчаи Ғ. Валаматзода, 6.

Тел.: (+992 37) 221-09-49

Нишони саҳифаи расмӣ:

Rano-bobojon@mail.ru

Тел.: (+992 918) 43-43-00

Имзои Р.М.Бобочоноvaro тасдиқ мекунам
Мудирӣ шуъбаи умумӣ, назорат ва қорҳон
махсуси Дастгоҳи КИМ ҲХДТ

Ҳабибзода З.И.

10.09.2019